

รูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
A Model of Self-Reliance Development of People
in Sufficiency Economy Villages

อาภากร ประจันตะเสน¹, รังสรรค์ สิงห์เลิศ², และ อวยชัย วัฒนา³
Apagorn Prachantasena¹, Rungson Singhalert², and Uaychai Wata³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง 2) เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนา และ 3) เพื่อทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง การดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ ระยะที่ 1 เป็นศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณโดยการวิเคราะห์ข้อมูลโครงสร้างเชิงเส้น (Path Analysis) เพื่ออธิบายปัจจัยเชิงสาเหตุที่บ่งบอกอิทธิพลของเส้นทาง ด้วยโปรแกรม LISREL กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดมหาสารคาม ที่ได้จากการกำหนดขนาดและสุ่มตัวอย่าง จำนวน 380 คนโดยใช้สูตรการคำนวณเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสัมภาษณ์การวิจัย และเพื่อทำการตรวจสอบข้อมูลตามวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้จัดสนทนากลุ่ม โดยใช้แนวคำถามเพื่อการจัดสนทนากลุ่ม เรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ 1) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชน และ 2) กลุ่มเกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการทำอาชีพเกษตรกรรมที่ได้รับการยอมรับและประสบความสำเร็จในการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมกับนักวิชาการเกษตรและพัฒนาชุมชนจำนวน 20 คน ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ 1) แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง 2) ร่างรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง 3) แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนา กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการทำอาชีพเกษตรกรรมที่ได้รับการยอมรับและประสบความสำเร็จในการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมกับนักวิชาการเกษตรและพัฒนาชุมชน จำนวน 6 คน และผู้เชี่ยวชาญประเมินรูปแบบการพัฒนา จำนวน 3 คน ระยะที่ 3 การทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในบ้านดอนแดง หมู่ที่ 2 ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 40 คนเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสอบถามการวิจัย 2) แบบสอบถามความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อรูปแบบการพัฒนา 3) แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) Path Analysis และ MANOVA (Repeated Measure)

ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยเรียงลำดับตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลจากมากไปหาน้อย ที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ($\beta = .39$) รองลงมาได้แก่ การได้รับการฝึกอบรม ($\beta = .13$) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ($\beta = .11$) อายุของหัวหน้าครัวเรือน ($\beta = .11$) ภาวะผู้นำ ($\beta = .10$) และ ความมั่นใจในตนเอง ($\beta = .08$) 2) รูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง มี 10 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมที่ 1 แบ่งเวียก แบ่งงาน สานสัมพันธ์ครอบครัว กิจกรรมที่ 2 ต้มโฮมพาล้าง กินข้าวร่วมกัน กิจกรรมที่ 3 การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน กิจกรรมที่ 4 การจัดการพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด กิจกรรมที่ 5 การเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ กิจกรรมที่ 6 การปลูกผักสวนครัว ปลูกเองกินเอง กิจกรรมที่ 7 การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์และขยายพันธุ์พืช กิจกรรมที่ 8 อาหารท้องถิ่น ตลาดชุมชน กิจกรรมที่ 9 การพัฒนาแกนนำพึ่งตนเอง และกิจกรรมที่ 10 เวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คนพอเพียง พึ่งตนเองได้ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญได้ทำการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาโดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.73$, S.D. = 0.17)

¹ นักศึกษาปริญญาโทศึกษานิเทศ สาขาพุทธศาสตร์พัฒนาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

³ อาจารย์ ดร.สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

3) ผลการทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า การพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนก่อนและหลังการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง และประชาชนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการพัฒนาโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.62$, $S.D. = 0.07$)

คำสำคัญ : การพึ่งตนเองของประชาชน, หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

ABSTRACT

The research had the objectives: 1) to study the factors affecting self-reliance of people in Sufficiency Economy villages, 2) to construct a model of development, and 3) to try out and evaluate the model of self-reliance development of people in Sufficiency Economy villages. The research was divided into 3 phases. Phase 1 dealt with the study of the factors affecting self-reliance of people in Sufficiency Economy villages. The research employed quantitative research methodology. The data were analyzed by using path analysis in order to explain the causal factors indicating the influence of the path, employing LISREL program. The sample comprised 380 household heads from Sufficiency Economy villages in MahaSarakhm Province. The instruments consisted of a research interview form, and in order to verify the data in accordance with the methodology of qualitative research, a focus group was organized and a set of questions for the focus group on the topic of Factors Affecting Self-Reliance of People in Sufficiency Economy Villages was used. The target group was composed of 1) local learned persons and community leaders, and 2) farmers with experience in agriculture and had been accredited as farmers who were successful in using self-reliance according to the principles of Sufficiency Economy, together with academics in agriculture and community development, totally 20 persons. Phase 2 dealt with the construction of self-reliance using an in-depth interview and expert consultation. The instruments were: 1) an unstructured interview form, 2) a draft model of self-reliance development of people in Sufficiency Economy villages, 3) a suitability evaluation form for the model of self-reliance development; the target group comprised a local learned person, 2 community leaders, a farmer with experience in agriculture and had been accredited as a farmer who was successful in using self-reliance according to the principles of Sufficiency Economy, together with an academic in agriculture and an academic in community development, totally 6 persons; and 3 experts in evaluation of the model of development. Phase 3 dealt with the tryout and evaluation of the model of self-reliance development of people in Sufficiency Economy villages. The target group comprised 40 household heads in Ban Don Dang, Village Number 2, Tambon Si Suk, Kantarawichai District, MahaSarakhm Province, who joined the project voluntarily. The instruments comprised: 1) a research questionnaire, 2) a questionnaire inquiring the people's satisfaction with the model of development, and 3) a non-participant observation form; the statistics used in the analysis of data were the mean ($\bar{X}$), percentage, standard deviation (S.D.), Path Analysis and MANOVA (Repeated Measure).

The results are as follows: 1) The factors affecting self-reliance of people in Sufficiency Economy villages, ranked in descending order according to the coefficient of influence of the variable, with statistical significance at the .05 level, are as follows: relationship in the family (Beta = .39), having been trained (Beta = .13), number of household members (Beta = .11), age of household head (Beta = .11), leadership (Beta = .10), and self-confidence (Beta = .08) 2) The model of self-reliance development of people in Sufficiency Economy villages had 10 activities: Activity 1: Division of Work and Family Relationship Strengthening, Activity 2: Gathering and Supper, Activity 3: Application of the Principles of Sufficiency Economy in Daily life, Activity 4: Area Management for Maximum Benefit, Activity 5: Animal Husbandry and Income, Activity 6: Backyard Garden Vegetables by and for Yourself, Activity 7: Seed Storage and Plant Propagation, Activity 8: Local Food and Community Market, Activity 9: Development of Self-Reliant Core Leaders, and Activity 10: Forum for

Sufficiency Economy Fellows. The experts evaluated the overall suitability of the developmental model in the highest level ($\bar{X}=4.73$, S.D. =0.17)3) The results of the tryout and evaluation of the model of self-reliance development of people in Sufficiency Economy villages revealed that the results of development after the tryout differed from before the tryout with statistical significance at the .05 level, with the posttest mean higher than the pretest mean, and the people were satisfied with the model of development, on the whole, in the highest level ($\bar{X}=4.62$, S.D.=0.07).

Keyword : Self-Reliance of People, Sufficiency Economy Villages

บทนำ

การพัฒนาชุมชนเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2504 – พ.ศ. 2539 เป็นการพัฒนาที่เน้นภาคอุตสาหกรรม เป็นแนวทางการพัฒนาหลักของประเทศ อยู่บนฐานความเชื่อที่ว่าประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทของประเทศยังล้าหลัง ด้อยการศึกษา ขาดจิตสำนึกในการพัฒนาท้องถิ่น มีฐานะยากจน และขาดแคลนปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ จนมีคำกล่าว “โง่ จน เจ็บ” ภาครัฐจึงผลักดันนโยบายและทรัพยากรตั้งแต่ทิศทางการพัฒนา วิธีการทำงาน ความรู้การบริหารจัดการ ฯลฯ เข้าไปสู่ชุมชนในลักษณะของการพัฒนาจากบนลงสู่ล่าง (Top-Down) ทั้งที่ในความเป็นจริงประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทเป็นผู้มีความคิด มีความรู้ มีประสบการณ์ มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน และสามารถพึ่งตนเองได้แล้วในระดับหนึ่ง การพัฒนาชุมชนตามแนวทางของรัฐตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 จึงมีอาจตอบสนองต่อความต้องการและความจำเป็นที่แท้จริงของชุมชนได้หลายครั้งหลายคราที่พบว่าการพัฒนาชุมชนที่ภาครัฐเป็นผู้คิดแทนและกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนไปอย่างสูญเปล่า เนื่องจากหลงลืมไปว่าในการพัฒนาชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ผู้ที่สามารถตอบได้ดีที่สุดว่าชุมชนมีปัญหามีความต้องการอะไรก็คือคนในชุมชนนั้นนั่นเอง โดยการกระตุ้นให้ประชาชนได้รู้ ได้เข้าใจถึงแนวคิดหลักการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนตนเอง (นิคม วรรณประเวศ. 2553 : 1)

การพัฒนาของจังหวัดมหาสารคามได้นำเอาแนวความคิดในการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานบูรณาการมาใช้ในการพัฒนาจังหวัด โดยเน้นที่ปัญหาเป็นสำคัญได้เริ่มนำมาใช้อย่างจริงจัง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 โดยมี นายไสว พราหมณี ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม และนายสนิท วงศ์ อุเทศนันท์ รองผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นผู้นำการพัฒนาแบบนี้มุ่งให้ประชาชนเป็นผู้เสนอปัญหาและหาทางแก้ปัญหาโดยประชาชนเอง ข้าราชการมีหน้าที่ในการให้ความรู้ชักชวนชี้แนะเท่านั้น มิใช่เป็นผู้ให้แต่เพียงอย่างเดียว แต่ให้ประชาชนสามารถพัฒนาด้วยตนเองเป็นสำคัญ ซึ่งปัญหาหลักของประชาชนในจังหวัดมหาสารคามในขณะนั้น ได้แก่ ความยากจน ความเจ็บไข้ได้ป่วย ความไม่รู้ การไม่ได้

รับความยุติธรรมถูกเอารัดเอาเปรียบทางสังคม และการได้รับการบริการจากรัฐยังไม่ทั่วถึง ซึ่งปัญหาทั้ง 5 ประการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นและคงอยู่อย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด แม้ว่าในบางช่วงหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชนต่างๆ ได้พยายามแก้ปัญหาเหล่านั้นอยู่เป็นระยะๆ ก็ตาม แต่ปัญหาทั้งหมดนั้นก็ยังคงอยู่ ซึ่งบางช่วงก็มีการชะลอความเร็วของการขยายตัวของปัญหา บางช่วงก็เป็นการบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนลงได้บ้างเท่านั้น ปัญหาดังกล่าวก็ยังคงมีอยู่จนปัจจุบันนี้ (สุวกิจ ศรีปัดถา และคณะ. 2530 : 19)

ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินงานของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้มีการกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมความรู้และการมีส่วนร่วม ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก โดยได้รับมอบหมายให้เป็นผู้เจ้าภาพหลักในการขับเคลื่อนนโยบายปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงด้วยเกณฑ์ประเมิน 6 ด้าน คือ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ประหยัด การเรียนรู้ มีการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเอื้ออารีต่อกัน ต่อมากรมการพัฒนาชุมชนได้ขยายผลการดำเนินงานสู่ความยั่งยืนโดยทำหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นต้นแบบ มีศักยภาพ 4 ด้าน 23 ตัวชี้วัด คือ ด้านจิตใจและสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเรียนรู้ ด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และแบ่งศักยภาพการพัฒนาหมู่บ้าน เป็น 3 ระดับ คือ ระดับ “พออยู่ พอกิน” ระดับ “อยู่ดี กินดี” และระดับ “มั่งมี ศรีสุข” (สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน. 2555) ในการดำเนินการดังกล่าว ในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม มีหมู่บ้านที่ผ่านการประเมินผลการพัฒนาหมู่บ้านตามเกณฑ์ชี้วัด และจังหวัดมหาสารคามประกาศให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบจังหวัดมหาสารคามจำนวนทั้งสิ้น 191 หมู่บ้าน ซึ่งแบ่งตามระดับการพัฒนาได้ดังนี้ ระดับพออยู่พอกิน จำนวน 153 หมู่บ้าน ระดับการพัฒนาอยู่ดีกินดี จำนวน 28 หมู่บ้าน และระดับการพัฒนา มั่งมีศรีสุข จำนวน 10 หมู่บ้าน (ข้อมูลผลการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ จากเว็บไซต์กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย) ตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา

ทั้งภาครัฐ และหน่วยงานต่าง ๆ หรือแม้แต่ภาคเอกชนได้ให้ความสำคัญ ส่งเสริม สนับสนุนแก่ประชาชนเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากข้อมูลและปรากฏการณ์ดังกล่าว จะเห็นว่า มีเพียงหมู่บ้านที่ได้รับการพัฒนาเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงจำนวน 191 หมู่บ้าน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 9.82 ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมดในจังหวัดมหาสารคาม (1,944 หมู่บ้าน) เท่านั้น ที่ได้รับการกระตุ้นส่งเสริมจากภาครัฐหลายหน่วยงาน ได้รับการอบรม การไปดูงาน การให้งบประมาณสนับสนุน ฯลฯ ก็ยังมีประชาชนเพียงบางส่วนที่สามารถพึ่งตนเองใน 5 ด้าน คือ การพึ่งตนเองได้ทางด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมได้อย่างแท้จริง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจะนำข้อค้นพบดังกล่าวมาสร้างรูปแบบในการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนได้ และนำไปทดลองใช้เพื่อทดสอบว่ารูปแบบดังกล่าวว่ามีประสิทธิผลหรือไม่ มากน้อยเพียงใดโดยได้ทำการคัดเลือกหมู่บ้านดอนแดง หมู่ที่ 2 ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเอง จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน พบว่าสภาพปัญหาของชาวบ้านดอนแดง ทั้งๆ ที่ในหมู่บ้านมีปราชญ์ชาวบ้านอย่างเช่น นายคำพันธ์ เหล่าวงษ์ ที่มีเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการจัดศูนย์เรียนรู้เกษตรยั่งยืนของจังหวัดมหาสารคาม และชาวบ้านก็เคยได้รับการอบรมจากโครงการของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนหลายโครงการ แต่ยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ มีการจัดโครงการเป็นระยะๆ ตามงบประมาณที่ได้รับเท่านั้น เมื่อเสร็จสิ้นโครงการประชาชนในหมู่บ้านก็ยังคงประสบปัญหาในการพึ่งตนเอง เนื่องจากมีปัญหาเรื่องน้ำ แหล่งน้ำสาธารณะมีน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการตลอดทั้งปี เนื่องจากมีพื้นที่เพียง 1 ไร่ ใช้ได้ประมาณ 1-2 เดือนก็หมด ปัญหาน้ำประปาและน้ำบาดาลเป็นน้ำเค็ม ไม่สามารถนำมารดพืชผักที่ปลูกได้ ปัญหาไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และส่วนใหญ่ชาวบ้านมีอาชีพรับจ้าง ทั้งสามีและภรรยาไม่มีเวลาทำการเกษตรเพื่อยังชีพ เนื่องจากความเหนื่อยล้าจากการทำงานรับจ้าง โดยได้รับค่าจ้างวันละ 300 บาท เฉลี่ยครอบครัวละ 600 บาทต่อวัน แต่ยังมีภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงมาก ทั้งค่าอาหาร ค่าส่งเสียลูกไปโรงเรียน ค่าน้ำมัน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าสุรา ภาษีสังคม ฯลฯ รายได้ที่ได้มาก็ไม่เพียงพอ ต้องทำการกู้ยืมเงิน ทำให้มีภาระหนี้สินมากยิ่งขึ้น ไม่มีเงินออมทั้งนี้เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาการพึ่งตนเองของ

ประชาชนได้อย่างแท้จริง อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อทดลองใช้ และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

ขอบเขตการวิจัย

1. พื้นที่เป้าหมาย เป็นการศึกษาเฉพาะในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม คือ ประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 191 หมู่บ้าน
2. ขั้นตอนการวิจัย การวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ

การวิจัยระยะที่ 1 ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลโครงสร้างเชิงเส้น เพื่ออธิบายปัจจัยเชิงสาเหตุที่บ่งบอกอิทธิพลของเส้นทาง (Path Analysis) ด้วยโปรแกรม LISREL

การวิจัยระยะที่ 2 สร้างรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้าน เศรษฐกิจพอเพียง ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการทำอาชีพเกษตรกรรมที่ได้รับการยอมรับและประสบความสำเร็จ ในการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมกับนักวิชาการเกษตรและพัฒนาชุมชน ใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

การวิจัยระยะที่ 3 การทดลองใช้และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านดอนแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงทดลอง

3. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ระยะที่1

3.1.1 ประชากร ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านที่ผ่านการประเมินโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดมหาสารคาม ระดับการพัฒนา

มังมี ศรีสุข จำนวน 10 หมู่บ้าน ระดับการพัฒนาอยู่ดีกินดี จำนวน 28 หมู่บ้าน รวมทั้งสิ้น 38 หมู่บ้าน

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดมหาสารคาม ที่ได้จากการกำหนดขนาดและสุ่มตัวอย่าง จำนวน 380 คน

3.1.3 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

ตัวแปรอิสระที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ 1 จำนวน 9 ตัวแปร ได้แก่ 1) อายุ 2) ระดับการศึกษา 3) จำนวนสมาชิกในครอบครัว 4) ความสมดุลของรายรับกับรายจ่าย 5) ภาระหนี้สิน 6) ความมั่นใจในตนเอง 7) การได้รับการฝึกอบรม 8) ภาวะผู้นำ และ 9) ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

ตัวแปรตาม ได้แก่ การพึ่งตนเองของประชาชน

3.2 กลุ่มเป้าหมาย ในระยะที่ 2 ได้แก่ 1) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน 2) เกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการทำอาชีพเกษตรกรรมที่ได้รับการยอมรับและประสบความสำเร็จ ในการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 3 คน และ 3) นักวิชาการเกษตรและพัฒนาชุมชน จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น 12 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง

3.3 กลุ่มทดลองและตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยในระยะที่ 3

3.3.1 กลุ่มทดลอง คือ หัวหน้าครัวเรือนที่สมัครใจเข้าร่วมการทำวิจัยในบ้านตนเอง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 40 ครัวเรือน

3.3.2 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ รูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้จากการวิจัยระยะที่ 2

ตัวแปรตาม ได้แก่ การพึ่งตนเองของประชาชน (ก่อนและหลังการทดลอง) ปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชน (ก่อนและหลังการทดลอง) และความพึงพอใจต่อรูปแบบ (หลังการทดลอง)

ผลการวิจัย

ปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และทดสอบสมมติฐานการวิจัยที่ผู้วิจัยตั้งไว้ว่า อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ความสมดุลของรายรับกับรายจ่าย ภาระหนี้สิน ความมั่นใจในตนเอง การได้รับการฝึกอบรม ภาวะผู้นำ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว มีผลต่อการพึ่งตนเองของ

ประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ จำนวน 380 คน พบว่า ตัวแปรที่มีผลต่อการพัฒนารูปแบบพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่เป็นตัวแปรพยากรณ์ ที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง 9 ตัวแปร ได้แก่ 1) อายุ 2) ระดับการศึกษา 3) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4) ความสมดุลของรายรับกับรายจ่าย 5) ภาระหนี้สิน 6) ความมั่นใจในตนเอง 7) การได้รับการฝึกอบรม 8) ภาวะผู้นำ และ 9) ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เมื่อนำเข้าสมการโครงสร้างเชิงเส้นโดยใช้โปรแกรม LISREL เพื่อตรวจสอบความตรงของตัวแบบจำลองสมมติฐาน ซึ่งมีค่าสถิติเป็นไปตามเกณฑ์ดัชนีความกลมกลืนของตัวแบบพบว่า มีตัวแปรเพียง 6 ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์กับการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ 1) อายุ 2) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3) การได้รับการฝึกอบรม 4) ความสัมพันธ์ในครอบครัว 5) ความมั่นใจในตนเอง และ 6) ภาวะผู้นำ โดยสามารถอธิบายการผันแปรในตัวแปรผลลัพธ์ได้ร้อยละ 79.60 และเพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลตามวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้จัดสนทนากลุ่ม โดยแบ่งการสนทนากลุ่มเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน 2) กลุ่มเกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการทำอาชีพเกษตรกรรมที่ได้รับการยอมรับและประสบความสำเร็จในการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมกับนักวิชาการเกษตรและพัฒนาชุมชน จากการดำเนินกิจกรรมการสนทนากลุ่ม ทั้ง 2 กลุ่ม ได้ข้อค้นพบที่มีลักษณะการพึ่งตนเองที่ร่วมกัน และสอดคล้องกับปัจจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณดังนี้ 1) อายุของหัวหน้าครัวเรือน 2) จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่สามารถเป็นแรงงาน และสามารถหารายได้ให้กับครอบครัวได้ 3) การได้รับการฝึกอบรม ทั้งการฝึกอบรมจากหน่วยงานภายนอกและการเรียนรู้จากจากปราชญ์ในชุมชน ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษพ่อแม่ญาติพี่น้อง และการฝึกฝนด้วยตนเอง 4) ความสัมพันธ์ในครอบครัว ทั้งด้านการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวให้มีกิจกรรมร่วมกัน 5) ความมั่นใจในตนเอง โดยการพัฒนาฝึกฝนด้วยตนเอง ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นมากยิ่งขึ้น และ 6) ภาวะผู้นำโดยการสร้างแกนนำการพึ่งตนเอง ทั้งที่เป็นผู้นำชุมชน และหัวหน้าครัวเรือนให้มีความเข้มแข็งและพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

จากวัตถุประสงค์การวิจัยในระยะที่ 2 เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยจากการ

วิจัยระยะที่ 1 มาสร้างรูปแบบพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูล และข้อเสนอแนะที่ได้จากการถอดข้อความในการศึกษาวิจัยในระยะที่ 1 นำมาจัดกลุ่มเพื่อนำมาสร้างเป็นร่างรูปแบบการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งตัวแปรที่มีอิทธิพล ทั้ง 6 ตัวแปรนั้น ผู้วิจัยสามารถนำมาสร้างกิจกรรมการพัฒนาได้ 4 ตัวแปร คือ 1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว 2) การได้รับการฝึกอบรม 3) ภาวะผู้นำ และ 4) ความมั่นใจในตนเอง ส่วนอีก 2 ปัจจัย ได้แก่ 1) อายุและ 2) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน นั้นไม่สามารถจัดกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากเป็นคุณลักษณะส่วนตัวของบุคคลและครอบครัว ไม่สามารถพัฒนาหรือปรับปรุงได้ จึงนำเฉพาะ 4 ปัจจัยที่สามารถจัดกระทำการพัฒนาได้มาสร้างรูปแบบการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงผู้วิจัยได้กำหนดทิศทางการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการทำอาชีพเกษตรกรรมที่ได้รับการยอมรับและประสบความสำเร็จในการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมกับนักวิชาการเกษตรและพัฒนามุขชุมชนและได้ทำการยกย่องรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ตามทิศทางการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ได้กิจกรรมตามปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการพึ่งตนเอง ทั้ง 4 ตัวแปรจำนวน 10 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมที่ 1 แบ่งเวรียก แบ่งงาน สานสัมพันธ์ครอบครัวกิจกรรมที่ 2 ต้มโฮมพาล้าง กินข้าวร่วมกัน กิจกรรมที่ 3 การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันกิจกรรมที่ 4 การจัดการพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด กิจกรรมที่ 5 การเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้กิจกรรมที่ 6 การปลูกผักสวนครัวปลูกเองกินเองกิจกรรมที่ 7 การเก็บรักษามะลิพันธุ์และขยายพันธุ์พืชกิจกรรมที่ 8 อาหารท้องถิ่น ตลาดชุมชนกิจกรรมที่ 9 การพัฒนาแกนนำพึ่งตนเองและกิจกรรมที่ 10 เวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คนพอเพียง พึ่งตนเองได้ซึ่งผู้เชี่ยวชาญได้ทำการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาโดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.73$, S.D. =0.17)

จากวัตถุประสงค์การวิจัยในระยะที่ 3 เพื่อทดลองใช้ และประเมินผลรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อผู้วิจัยได้รูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่ได้ผ่านกระบวนการวิจัย กระบวนการสนทนากลุ่ม และกระบวนการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ

ทั้งหมด 10 กิจกรรมไปทดลองดำเนินการ และกำหนดให้มีการประเมินผลก่อนและหลังการดำเนินงานของกลุ่มทดลอง พบว่า หลังการทดลองใช้รูปแบบพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ผลที่เกิดขึ้นโดยรวมของก่อนและหลังการทดลอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองและประชาชนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงโดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.62$, S.D.=0.07)

อภิปรายผล

1.ปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง คือ ปัจจัยด้านอายุ ปัจจัยด้านจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ปัจจัยด้านการได้รับการฝึกอบรม ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว ปัจจัยด้านความมั่นใจในตนเอง และปัจจัยด้านภาวะผู้นำ อาจเนื่องมาจากปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มีผลสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของประชาชนที่จะสามารถพึ่งตนเองได้อย่างจริงจัง ดังนี้ 1) ปัจจัยด้านอายุ เกี่ยวข้องกับประสบการณ์การเรียนรู้การดำเนินชีวิตของหัวหน้าครัวเรือนที่จะสามารถนำพาครอบครัวไปสู่การพึ่งตนเองได้ 2) ปัจจัยด้านจำนวนสมาชิกในครัวเรือน เกี่ยวข้องกับจำนวนแรงงานคนในครอบครัวที่ช่วยในการประกอบอาชีพและแบ่งเบาภารกิจในครอบครัว หากมีสมาชิกส่วนมากอยู่ในวัยทำงานก็จะทำให้มีจำนวนแรงงานมาก ช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัวได้ และ 3) ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครอบครัว มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ มีการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ และมีการใช้เวลาร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว สอดคล้องกับ ผลการศึกษารูปแบบและกระบวนการในการพึ่งตนเองของครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองได้ ของ วรณี แกมเกตุ และคณะ (2545 : 280-283) จากการเลือกศึกษาเฉพาะครอบครัวในหมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ของแต่ละอำเภอหรือจังหวัดที่จะพิจารณาคัดเลือกหรือประกาศเกียรติคุณของหมู่บ้านในเขตจังหวัด/อำเภอ พบว่า บทบาทของหัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัว มีความสำคัญมากในการเกื้อกูลและนำพาครอบครัวไปในแนวทางที่ถูกต้องหรือพึ่งตนเองได้ ครอบครัวที่พึ่งตนเองได้นั้นเคยประสบการณื ภาวะที่ยากลำบากหรือเคยมีปรากฏการณ์ความรุนแรงเชิงโครงสร้างมาก่อน ซึ่งอาจจะเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างหรือลักษณะภูมิประเทศ ซึ่งอาจจะเป็นพื้นที่ชุมชนที่แห้งแล้งกันดาร หรือพื้นที่ที่เสี่ยงต่อการเกิดภัยทางธรรมชาติ อันเป็นเหตุที่ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างศักยภาพของผู้ที่อยู่

อาศัยในพื้นที่แห่งนั้นกับสภาพชีวิตที่เป็นอยู่จริง การที่จะนำพาครอบครัวต่อสู่จนสามารถฟันฝ่าปัญหาอุปสรรคมาได้ จึงต้องอาศัยความสามารถในการเรียนรู้ มีความขยันอดทนเป็นพิเศษ ทั้งยังจะต้องมีความซื่อสัตย์ รู้จักอดออม มีความสามัคคีและรู้จักเสียสละแบ่งปันเพื่อส่วนรวมของหัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัว ในความขยันอดทนของแต่ละครอบครัวนั้น ส่วนหนึ่งก็แสดงออกในลักษณะของความพยายามในอันที่จะประกอบอาชีพที่ทำอยู่ให้ได้ผลดีที่สุด มีผลผลิตมากและคุณภาพดี ทุ่มเทและเอาใจใส่กับอาชีพของตนเองอย่างจริงจัง ในอีกแง่มุมหนึ่งก็ได้แก่ความพยายามที่จะสร้างรายได้ โดยการหาอาชีพเสริมเข้ามาทำในครอบครัว ครอบครัวที่พึ่งตนเองได้ส่วนใหญ่จึงเป็นครอบครัวที่มีอาชีพเสริม ทำให้มีรายได้หลายแหล่งและมีรายได้ตลอดปี แม้ว่ารายได้เฉลี่ยต่อวันบางครอบครัวอาจจะไม่มากนัก แต่ก็เป็นรายได้ที่มีอยู่อย่างต่อเนื่องและมีความรู้สึกร่มเย็น 4) ปัจจัยด้านความมั่นใจในตนเอง เกี่ยวข้องกับการรู้จักวิเคราะห์ตนเองและครอบครัว มีทัศนคติในเชิงบวกต่อการพึ่งตนเอง มีการวางแผนเป้าหมายของตนเอง เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันที่จะสามารถแก้ไขปัญหาได้ในภาวะวิกฤต และ 5) ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ พัฒนาให้เกิดความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำ การพัฒนาตนเองให้สามารถนำพาครอบครัวไปสู่การพึ่งตนเองได้

สอดคล้องกับ ฐิติปัญญา เกิดศรี (2553: 97) ซึ่งได้ทำการวิจัยเรื่องปัจจัยความสำเร็จในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ศึกษากรณี ตำบลนิคมกระเสียว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลนิคมกระเสียว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรที่มีผลต่อความสำเร็จในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ภาวะผู้นำ ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันระหว่างเกษตรกร การประสานงาน ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันระหว่างเกษตรกร การประสานงาน การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ 6) ปัจจัยด้านการได้รับการฝึกอบรม เกี่ยวข้องกับการพัฒนาให้เกิดความรู้ ทักษะในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งตนเอง เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างเครือข่ายการพัฒนา โดยเริ่มจากภายในครอบครัว สายเครือข่ายดีสู่ระดับชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของ จริญญา สุพรรณ (2548; อ้างอิงใน มยุรี เสือคำราม และคณะ. 2550: 44) ที่ได้ศึกษาการยอมรับเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในชุมชนบ้านหลุมมะขาม ตำบลหนองไม้แก่น อำเภอแปลง

ยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า เกษตรกรเริ่มเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตและรูปแบบการผลิตไปเป็นตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยจุดเริ่มต้นได้แบบอย่างจากการศึกษาดูงานจากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพตามแนวคิดดังกล่าว เกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจตรงกันในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง คือ “การดำเนินชีวิตที่อยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงและความพอประมาณ และสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ โดยขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคล” โดยเกษตรกรจะยึดหลัก 3 ประการ ประกอบด้วย 1) เรียนรู้ตัวเอง โดยการทำบันทึกรายจ่าย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ตนเองจากชีวิตในแต่ละวัน รู้จักถึงความจำเป็นและความต้องการในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ตนเองในแง่มุมอื่นๆ ด้วย 2) เรียนรู้ปัญหาของตนเอง ว่าในปัจจุบันนี้ปัญหาที่ตนเองกำลังประสบอยู่มีปัญหอะไรบ้างและสาเหตุของปัญหาเกิดจากอะไร และ 3) เรียนรู้ที่จะจัดการกับทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ ซึ่งทรัพยากรถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณภาพและมีมูลค่า ถ้าเราเรียนรู้และรู้จักจัดการกับทรัพยากรที่เรามีอยู่มาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ ก็จะส่งผลให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ และ 5) มีกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญมากในกระบวนการพึ่งตนเอง ซึ่งมีทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคม วัฒนธรรม รวมทั้งวิทยาการใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยเข้ารับการศึกษาดูงาน และการเปิดรับข่าวสารต่างๆ หรือจากประสบการณ์ในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต ทำให้มีความรู้และกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวเกิดขึ้น ซึ่งมีทั้งการเรียนรู้ผ่านทางระบบสื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เรียนรู้ผ่านสื่อบุคคล เช่น นักวิชาการ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน เรียนรู้ผ่านทางระบบการศึกษาโดยบุตรหลาน ญาติพี่น้องที่มีความรู้มากกว่าหรือมีประสบการณ์มากกว่าหรือได้รับการฝึกอบรมมาก่อน รวมทั้งเรียนรู้จากประสบการณ์ในการลองผิดลองถูก และมีการสรุปบทเรียนไว้เป็นทุนความรู้สำหรับวันเวลาแห่งอนาคตต่อไป กระบวนการเรียนรู้ถือเป็นหัวใจของการพัฒนาในปัจจุบัน ครอบครัวที่มีความสามารถในการเรียนรู้ มีการถ่ายทอดความรู้ระหว่างสมาชิกและนำการเรียนรู้สู่การปฏิบัติได้ก็จะประสบความสำเร็จได้เร็วและดีกว่า เพราะสามารถจะคิด ประยุกต์ หรือดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ดีกว่า และนั่นก็คือเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนานั่นเอง การเรียนรู้และกระบวนการที่จะทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้มีประโยชน์อย่างมากในการกระตุ้นให้ครอบครัวมีการแสวงหา เรียนรู้และเปิดรับเทคโนโลยีอยู่เสมอ และทำ

ให้เกิดเครือข่ายทางวิชาการมากขึ้น โดยผ่านกิจกรรมของกลุ่ม ผ่านโรงเรียนเกษตรกรประจำหมู่บ้าน ผ่านศูนย์การเรียนรู้ในท้องถิ่น โดยมีทั้งบุคคลและคณะบุคคล ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่มาขอศึกษาเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนบางแห่งอาจจะเป็นสถานประกอบการหรือตัวบุคคลที่เป็นแหล่งภูมิปัญญาในท้องถิ่น เช่น ครูอาจารย์ที่อยู่ในหมู่บ้าน เจ้าของาวาสวัด ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน เป็นต้น การศึกษาดูงานเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะทำให้ชาวบ้านได้สังเกต ได้เห็นบริบทที่เป็นจริง รวมทั้งทำให้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนทัศนะระหว่างกันมากขึ้น และก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งฝ่ายเจ้าของสถานที่ในแง่ของการประชาสัมพันธ์ผลผลิต และผู้ที่เข้าไปศึกษาดูงานในแง่ของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ

ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 3 ตัวแปร ได้แก่ 1) ระดับการศึกษา ที่ผลการศึกษาเป็นเช่นนี้ เนื่องมาจากการศึกษา ความรู้และภูมิปัญญาของประชาชน สามารถได้รับจากทั้งอย่างเป็นทางการและไม่ทางการ จากการศึกษาในและนอกระบบ ทั้งนี้รวมถึง ภูมิปัญญาของชาวบ้าน ซึ่งได้แก่ ความรู้ความเข้าใจอันสะสมถ่ายทอดกันมา เป็นภูมิปัญญาในการปรับตัวและดำรงตนต่อสู้ของประชาชนเรื่อยมา ขณะเดียวกันก็เรียนรู้ปรับตัวตามสภาพสังคมในสมัยปัจจุบันด้วย กระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญมากในกระบวนการพึ่งตนเอง ซึ่งมีทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคม วัฒนธรรม รวมทั้งวิทยาการใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยเข้ารับการศึกษาอบรม ดูงาน และการเปิดรับข่าวสารต่างๆ หรือจากประสบการณ์ในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต ทำให้มีความรู้และกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวเกิดขึ้น ซึ่งมีทั้งการเรียนรู้ผ่านทางระบบสื่อสารมวลชนประเภทต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เรียนรู้ผ่านสื่อบุคคล เช่น นักวิชาการ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน เรียนรู้ผ่านทางระบบการศึกษาโดยบุตรหลาน ญาติพี่น้องที่มีความรู้มากกว่าหรือมีประสบการณ์มากกว่าหรือได้รับการฝึกอบรมมาก่อน รวมทั้งเรียนรู้จากประสบการณ์ในการลองผิดลองถูก และมีการสรุปบทเรียนไว้เป็นทุนความรู้สำหรับวันเวลาแห่งอนาคตต่อไป 2) ความสมดุลของรายรับกับรายจ่าย และ 3) ภาระหนี้สินที่ผลการศึกษาเป็นเช่นนี้ เนื่องมาจากการศึกษาการออมและสภาพหนี้สินมีความสัมพันธ์กัน การออมคือส่วนที่รายได้มากกว่ารายจ่าย ฉะนั้นการออมจะมากขึ้นอยู่ได้ก็ขึ้นอยู่กับ ระดับความสามารถในการหารายได้ (จากการผลิตทางการเกษตร จากการผลิตนอกการเกษตร และจากแหล่งอื่นๆ) ระดับของการประหยัดมีอัยสในการบริโภค และความ

สมเหตุสมผลในการใช้จ่ายการผลิต ในกรณีที่รายจ่ายมากกว่ารายได้ นอกจากไม่มีเงินออมแล้ว ยังจะนำไปสู่การมีหนี้สิน เพราะรายรับของประชาชนมีจำกัดจากค่าจ้างรายวันเท่านั้น แต่รายจ่ายในชีวิตประจำวันนั้นมาก รวมทั้งมีภาระหนี้สินจากการเกษตรที่ประชาชนประสบปัญหานี้มีเป็นระยะเวลานานและยังสะสมพอกพูนมากขึ้นเรื่อยๆ ประชาชนที่ประสบความสำเร็จในการพึ่งตนเองในระยะแรกต้องประสบปัญหาเรื่องความสมดุลของรายรับรายจ่ายในครัวเรือน และภาระหนี้สินเดิมๆ แต่เมื่อเริ่มที่จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต วิธีปฏิบัติในการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ในระยะเวลานี้ก็จะสามารถแก้ปัญหาความสมดุลของรายรับรายจ่ายในครัวเรือน และลดภาระหนี้สินลงได้เอง 2.การสร้างรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยพบปัจจัยที่สามารถนำมาสร้างเป็นกิจกรรมสำหรับการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชน ตามทิศทางการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงจำนวน 4 ปัจจัย ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว 2) การได้รับการฝึกอบรม 3) ภาวะผู้นำ และ 4) ความมั่นใจในตนเอง ทำให้ได้กิจกรรมตามปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการพึ่งตนเองจำนวน 10 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมที่ 1 แบ่งเวียง แบ่งงาน สานสัมพันธ์ครอบครัว กิจกรรมที่ 2 คุ้มโฮมพาแลงกินข้าวร่วมกัน กิจกรรมที่ 3 การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน กิจกรรมที่ 4 การจัดการพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด กิจกรรมที่ 5 การเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ กิจกรรมที่ 6 การปลูกผักสวนครัว ปลูกเองกินเอง กิจกรรมที่ 7 การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์และขยายพันธุ์พืช กิจกรรมที่ 8 อาหารท้องถิ่นตลาดชุมชน กิจกรรมที่ 9 การพัฒนาแกนนำพึ่งตนเอง และกิจกรรมที่ 10 เวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คนพอเพียงพึ่งตนเองได้ ที่ผลการศึกษาเป็นเช่นนี้เนื่องจาก การที่จะพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้นั้น ประชาชนต้องมีหลักในการพึ่งตนเอง ดังนี้ 1) เน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนก่อนเป็นอันดับแรก 2) เมื่อเหลือจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้า 3) มีการลดค่าใช้จ่ายโดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล พืชผัก 4) มีการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ให้ครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน 5) มีการสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 6) มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น และการรักษาขนบธรรมเนียมที่ดี

งาม ซึ่งหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นวิถีในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพนั้นเน้นเพื่อสร้างรายได้ ส่วนการดำรงชีวิตเน้นเพื่อตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวัน เน้นการลดรายจ่าย โดยยึดหลักความพอประมาณคือการใช้ทางสายกลางในการประกอบอาชีพ และดำรงชีวิต ช่วยให้สามารถพึ่งตนเองได้ หลักความมีเหตุผลคือการดำเนินชีวิตอย่างซื่อสัตย์ สุจริต มีความเพียร มีความอดทน ตลอดจนมีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น หลักภูมิคุ้มกันคือการพึ่งตนเองให้มากที่สุด ถ้าสามารถที่จะพึ่งตนเองได้มากเท่าไร ภูมิคุ้มกันก็จะยิ่งสูงมากขึ้น เช่น การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เองหรือหาได้ง่ายในท้องถิ่นให้มากที่สุด ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมที่สามารถจัดการได้หรือครอบคลุมได้ มีทุนเป็นของตนเอง ได้แก่ ทุนมนุษย์คือมีสติปัญญาและความสามารถส่วนบุคคล ซึ่งแต่ละคนนั้นมีแตกต่างกันทั้งความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ การสร้างรายได้ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เป็นต้น ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมคือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและร่วมมือกัน ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคือทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น และทุนทางกายภาพที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น เช่น เงินทุน เครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนเทคโนโลยีในการผลิต สอดคล้องกับ วรณี แกมเกตุ และคณะ (2545 : 280-283) ที่กล่าวว่า ครอบครัวยุคใหม่ที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีรูปแบบกิจกรรมหลักที่ใช้ในการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองได้ของครอบครัว 5 ประการ ประกอบด้วย 1) การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของตนเอง ครอบครัวที่พึ่งตนเองได้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง รู้จักการวิเคราะห์สถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกครอบครัว และรู้จักการวางแผนหรือการปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพหรือการดำเนินชีวิตให้ดียิ่งขึ้น 2) การสร้างรายได้เพิ่มให้แก่ครอบครัว ความพยายามอย่างหนึ่งเพื่อการพึ่งตนเองของครอบครัวก็คือการเพิ่มรายได้ โดยการเพิ่มผลผลิตหรือประกอบอาชีพเสริม โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่เดิมและสถานการณ์ที่เป็นโอกาสต่างๆ กัน ครอบครัวในชุมชนที่พึ่งตนเองได้นั้น มีรูปแบบวิธีการในการเพิ่มรายได้ของแตกต่างกัน 3) การลดรายจ่ายของครอบครัว ในขณะที่ค่าครองชีพของทุกครอบครัวมีแนวโน้มสูงขึ้น แต่มีรายได้จำกัดทางออกของแต่ละครอบครัวก็คือการประหยัดและความพยายามลดรายจ่าย ซึ่งอาจจะทำได้โดยการตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกไป หรือทำให้มีรายจ่ายส่วนนี้น้อยลง ของใช้บางอย่างที่พอจะผลิตหรือซ่อมแซมได้ก็ผลิตหรือซ่อมแซมเอง พยายามนำเอาภูมิปัญญาพื้นบ้านมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ พยายามผลิตอาหารเอง หักข้าว ผักสด เลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคเอง พยายามปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต ลดหรือลดค่าใช้จ่ายส่วนที่ฟุ่มเฟือยลดลง พยายามใช้สิ่งของที่มีอยู่ให้

คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด และพยายามใช้วัตถุดิบในกระบวนการผลิตของครอบครัว เป็นต้น4) การรวมกลุ่มทำกิจกรรมการออมและอาชีพเสริม การออมเป็นการสะสมทุนของแต่ละครอบครัวไว้ใช้ในโอกาสที่จำเป็น ในกรณีที่มีการออมเกิดขึ้นในหมู่บ้านก็จะก่อให้เกิดความมั่นคงในด้านทุนหมุนเวียนทางการเงินในหมู่บ้านมีโอกาสได้อาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกันกับสมาชิกอื่นและมีอำนาจต่อรองทางการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตมากขึ้น ครอบครัวยุคใหม่พึ่งตนเองได้นอกจากจะทำกิจกรรมการออมแล้ว ยังมีการรวมกลุ่มทำอาชีพเสริมต่างๆ เช่น ทอผ้า ทำเครื่องจักรสาน ค้าขาย เป็นต้น5) มีกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญมากในกระบวนการพึ่งตนเอง ซึ่งมีทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคมวัฒนธรรม รวมทั้งวิทยาการใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยเข้ารับการศึกษาอบรม ดูงาน และการเปิดรับข่าวสารต่างๆ หรือจากประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิต ทำให้มีความรู้และกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวเกิดขึ้น

3.การใช้รูปแบบการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อผู้วิจัยได้รูปแบบพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่ได้ผ่านกระบวนการวิจัย กระบวนการสนทนากลุ่ม และกระบวนการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ ทั้งหมด 10 กิจกรรม ไปทดลองดำเนินการ และกำหนดให้มีการประเมินผลก่อนและหลังการดำเนินงานของกลุ่มทดลอง พบว่า หลังการทดลองใช้รูปแบบพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ผลที่เกิดขึ้นโดยรวมของก่อนและหลังการทดลอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง และประชาชนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงโดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุดที่ผลการศึกษาเป็นเช่นนี้เนื่องจาก การใช้รูปแบบการพึ่งตนเองของประชาชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง มีความเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ประชาชนได้ศึกษาเรียนรู้แนวทางการพึ่งตนเองจากปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตแบบพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และการส่งเสริมให้ประชาชนได้มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว การพัฒนาภาวะผู้นำ และการพัฒนาความมั่นใจในตนเอง ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง ทำให้หลังการทดลองปัจจัยด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว ด้านการได้รับการฝึกอบรม ด้านภาวะผู้นำ และด้านความมั่นใจในตนเอง มี

ค่ามากกว่าก่อนทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับ Duncan, Dunnagan, Christopher และ Paul (2001; อ้างถึงใน วรณัณ แกมเกตุ. 2545 : 85) ได้ออกแบบโปรแกรมทางการศึกษาที่ช่วยพัฒนาให้ครอบครัวชนบทในรัฐมอนทานา มีความสามารถในการพึ่งตนเองได้มากขึ้น โปรแกรมดังกล่าวนี้เรียกว่า EDUFAIM (Educating Families to Achieve Independence in Montana) ซึ่งเป็นโปรแกรมที่ถูกออกแบบขึ้นเพื่อช่วยให้ครอบครัวที่มีทรัพยากรจำกัดได้รับความรู้ ทักษะ และทักษะที่จำเป็นในการจัดการทรัพยากรของครอบครัวให้เกิดประสิทธิภาพและนำไปสู่การมีวิถีชีวิตที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยเนื้อหาของโปรแกรมถูกกำหนดขึ้นและจัดลำดับความสำคัญจากความต้องการจำเป็นของครอบครัวและชุมชน ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับโภชนาการและสุขภาพ การพัฒนาตนเอง และครอบครัว การจัดการทรัพยากร (เช่น การจัดการเวลา เงิน และทักษะการบริโภค) การพัฒนาชุมชน และการดูแลบ้านเรือน จากการติดตามประเมินผลโปรแกรมนี้นี้หลังจากได้ดำเนินงานไปแล้วเป็นเวลาประมาณ 3 เดือน พบว่าโปรแกรม EDUFAIM ทำให้ครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ พฤติกรรม รวมถึงการดูแลสุขภาพไปในทางที่ดีที่จะส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ครอบครัวมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนหรือสามารถพึ่งตนเองได้ Neill และ Binns (2000; อ้างถึงใน วรณัณ แกมเกตุ. 2545 : 85) ได้ศึกษาประเมินการเกษตรกรรมที่ใช้ชุมชนเป็นฐานของ 4 ชุมชนที่ริเริ่มขึ้นในกลุ่มชนพื้นเมืองของประเทศแอฟริกาใต้ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของการเกษตรกรรมที่ริเริ่มขึ้นดังกล่าว ในแง่ของการพึ่งตนเองของชุมชน การสร้างงานและการเอาตัวรอดจากความยากจน ขึ้นอยู่กับการเข้าถึงตลาด ทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน การได้รับความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค และการฝึกอบรมจากหน่วยงานภายนอก

ข้อเสนอแนะ

1. จากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมต่างๆ ควรมีการร่วมกัน พัฒนาประชาชนอย่างต่อเนื่อง เช่น การฝึกอบรมให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพึ่งตนเองของประชาชน

2. สนับสนุนแนวทางการร่วมมือจากภาคีความร่วมมือต่างๆ ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ที่จะนำเอารูปแบบการพัฒนาการพึ่งตนเองของประชาชนไปขยายผลแก่ประชาชนในหมู่บ้านอื่นๆ

3. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์และความรู้ใหม่จากประชาชนที่ประสบความสำเร็จในการพึ่งตนเองอย่างสม่ำเสมอ

4. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องของประชาชนในหมู่บ้าน โดยให้มีการวิเคราะห์กิจกรรมการดำเนินงานที่ผ่านมา และพัฒนาให้เกิดแกนนำในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการพึ่งตนเองของประชาชนในพื้นที่อื่นๆ ที่มีลักษณะการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน
2. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนให้เกิดการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ธนาทิพ ฉัตรภูติ. (2545). เรียนรู้นอกสถานที่. สานปฏิรูป. 5(49) : 24-26.
- นิคม วรณประเวศ. (2553). การพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง. สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครนายก.
- วรณัณ แกมเกตุ. (2545). การพัฒนาตัวบ่งชี้ความสามารถในการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนชนบท. กรุงเทพฯ : ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวกิจ ศรีปัดดา และคณะ. (2530).กระบวนการพัฒนาชนบทจังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม : ศูนย์ประสานงานการพัฒนาชนบทจังหวัดมหาสารคาม (สารคามพัฒนา).
- อภิญา โชนัน. (2550). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพึ่งตนเองของคนจน ในจังหวัดอุดรธานี. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต , มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี).